

Тетяна Пахомова — українська письменниця, що дебютувала влітку 2016 року своїм романом «Я, ти і наш мальований і немальований бог» та отримала першу премію літературного конкурсу «Коронація слова». У новому її романі події розгортаються в Польщі, для якої XVIII сторіччя стало часом найстрашніших випробувань. Читач стане свідком історії, що знову й знову повторюється — з іншими людьми, в інші часи, в іншій країні...

Свого сина і спадкоємця величезних статків та галицького Версалю — родового гнізда, заснованого ще коронним гетьманом, Потоцькі назвали Шенсним, латиною — Феліксом. Щасливим... Оповитий родинною славою, ореолом поваги й заздрості, він мусив одружитися із Жозефіною Мнішек і стати польським королем. Важкою була ця ноша для мрійливого юнака. Гоноровий шляхтич батько, який вершив долі сотень тисяч людей, та амбітна і свавільна мати з малих літ ліпили з нього майбутнього володаря, відгризаючи, як вовки, кожний прояв милосердя й людяності. Бо світом правлять не вони, а влада і гроші... Та якось при дорозі молодий Потоцький зустрів прекрасну лісову мавку — синьооку красуню Гертруду. І вперше пішов проти волі батьків, закохавшись і таємно одружившись. Тим самим поклав на терези історії не владу, гроші й любов, а майбутнє вільної Польщі...

www.bookclub.ua

ISBN 978-617-12-2468-1

9 786171 224681

Тетяна Пахомова

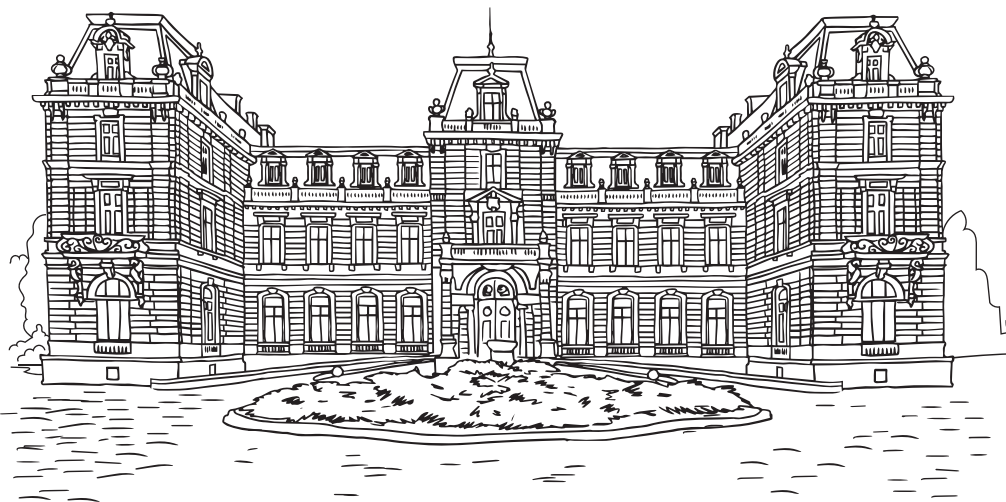
Тетяна Пахомова
Таємниця галицького Версалю

Тетяна Пахомова
Таємниця
галицького
Версалю

КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

від переможниці конкурсу
«КОРОНАЦІЯ СЛОВА»

Тетяна Пахомова

Таємниця галицького Версалю

— Роман —

ХАРКІВ **КЛУБ**
2017 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)
П21

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки *Микита Тітов*

ISBN 978-617-12-2468-1

- © Пахомова Т. Р., 2016
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», видання українською мовою, 2017
- © Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2017

Великий чорний птах виринає нізвідки й штовхає Землю в морок невідомості... Час — її слуга й мірило — субстанція, про яку знають усе й нічого, ходить за нею по вічному колу й намотує химерний кокон з істот, подій... Це для нас вони загадкові, жакливі, неймовірні, добрі... Але там, у вселенському хронографі, вони — безпристрасні відтинки кокона... Довга ніч людського пізнання... Світло згасає, з'являється знову. Де є ти? Темрява чорного птаха вивчена краще, ніж ми самі. Змінюєшся ти й світ навколо... Та ти теж усередині кокона, а ще там твої предки... І сам ти — і світло, і темрява... і ти — володар часу, бо ти — володар знань. Відмотай нитку кокона: люди, події — не ти... Але все ж ти...

Холодному квітню 1771 року аж ніяк не пасувало називатися квітнем, і сталеві води Західного Бугу раз у раз широкими хвилями виносили крижаний подих на розмиті піщані береги поблизу Кристинополя. Бендюзький мірошник Міхалко, мерзлякувато ховаючи руки в латану-перелатану бунду¹, обходив свою млинівку²: водний рукав від Бугу незрозуміло зменшив потік води, і жорна йшли натужно, наче стара беззуба кобила під гору.

— Так і є — забилася моя млинівка. — Щось безформне погойдувалося поперек рову. — Що ж ти мені, водо, прибила?..

І тут Міхал заляк від жаху: зблизька синювато-сіра купа виявилася людським тілом.

---

¹ Різновид верхнього одягу (діал.). (Тут і далі прим. ред., якщо не вказано інаше.)

² Канал, яким іде вода з річки до млина (діал.).

— Біда вам, красивим... Легше й простіше нефайній жити... Абиь тільки здорова була — до роботи й дітей... Та тобі, бідній, уже не буде ні роботи, ні дітей... До раю, певно, попалась — молоденька дуже... не встиглась іще нагрішити, — крєктав мірошник над утопленицею, помаленьку витягуючи тіло на берег. Дівчина була мов коштовна порцелянова лялька, кинута в багно, і навіть синюшні плями від довгого перебування у воді не змогли споганити її земну красу: точені риси обличчя... делікатна тілобудова... довге русяве волосся... Погляд чоловіка пішов далі.

— Свят, свят, свят... — Мірошникові аж перехопило подих. — Та хто ж із вами таке вчинив? — Через прилиплу сорочку виступав аж занадто великий як навіть для утоплениці живіт.

— Та так — як чума тебе минула, то звірі на двох ногах уполювали... Шо то є нині людське життя... Боже, упокой їхні безневинні душі... І ти, Матінко Божа, заступнице всіх жінок і немовлят, уготуй їм місце в раю, — щиро молився Міхалко. Далеко вирішив не ховати: мо', шукати хто буде — видно, що не з простих людей загибла: надто вже тендітна...

— А ото що таке?.. — знову здивувався чоловік, схрещуючи померлій руки на грудях: коштовна каблучка з волошково-голубим камінцем прикрашала заміжній палець правиці. — І де ж отой ваш заступник був, коли вас ото... Не інакше, як і він уже теж мрець... Бо хто ж так дозволить познущатися зі своєї дружини й дитятка ненародженого?..

Хлоп довго викручував персня з набубнявілого пальця.

— Тобі, бідачко, 'го вже не треба, а моїм дітям буде за що одєжину справити... Ти вже прости... А я тебе за те файно поховаю... Хоча яка тобі вже різниця — просто поховаю... Бо що із землі вийшло, у землю має піти... А душа твоя й ангелятка твого тепер до Бога можуть спокійно летіти...

За рік до того...

Драбинясту Агнешку доїдала лють. Вона наповнювала до країв худе пласке тіло, ще більше стискувала шнурочки губ; звужувала й без того поросячі очі, вливаючи в них крижаний сталевий відблиск холодної й добре продуманої помсти... Кожен крок розкішним коридором палацу Потоцьких у Кристинополі наближав жінку до солодкої миті покарання ненависної Дарки. «Курвочка... з очима недоєної корови... Подивимося, як будеш мукати...» Руденьку спритну кухарку Агнешка мала за що ненавидіти: конюшого Яна Вільчека, який уже півроку жартував і кидав зацікавлені погляди на неї, після появи Дарки наче підмінили. «Сидить усе в кухні й витріщається, як та своїми цицьками заледве в баняк не лізе... А дупу добру відростила десь у своєму селі — аж виколихується під тими спідницями... Ян мій, має бути мій... І буде... А на твоє молочне сальце ще не один хлоп оближеться... Двадцять три роки пожила, уже скоро й зуби почнуть псуватися... мужа собі намітила, а тут тобі на — якась зайда дорогу до вінця перейде...» А вчора за вечерею Ян такий смішний жарт оповів, та й то, видно, спеціально для тієї пампушки: «Господиню запитують: «Ви вмієте готувати?» — «Навіть двома способами!» — «Це як?» — «Для гостей, які вам подобаються, і для тих, кого ви не хочете більше бачити», — то вже всі сміялися до упаду... Агнешка дзвінкіше за всіх, тільки Вільчек навіть не подивився на неї — усе до Дарки підсміхувався... А та мало що розжерлася, то ще й мозок жиром заплив: навіть не засміялася, тільки чогось почервоніла. «Скоро, скоро буде тобі до-о-обре... А мені ще краще...»

Служниця із супницею на срібному підносі шанобливо постукала у високі з позолотою двері.

— Доброго ранку, пані! — Вправно порозставляла столове начиння на інкрустованому італійському столику й стала поодаль з опущеними очима й сумирним виразом повного собачого впокорення в готовності номер один — бігти, нести, витирати, кликати... падати ниц... померти за рідну господиню. Довго ж тренувалася у своїй кімнатці перед відшліфованою мідною ступкою. Анна Ельжбета Потоцька сприймала лише такі обличчя в людей, які її оточували. Літня худа пані пронизала холодним поглядом прислугу, прошурхотіла пишним шовковим синім платтям по чудернацьких позолочених ніжках стільця й неспішно опустила ложку в улюблений курячий суп із локшиною. Агнешка скинула допитливим оком: ще, ще трохи... Ось і воно... Сива пишна перука затряслася, як від найстрашнішого землетрусу, а повітрям кімнати — та й, напевно, усього палацу — із силою цунамі пронісся істеричний крик:

— Ла-а-а-й-да-а-а-ки! Бру-да-а-аки-и-и! Сво-о-о-ло-о-о-та!

Малий рот під витягнутим носом стиснувся, як в общипаній курки під хвостом, і з енергією вулкана вивергав злобні вигуки вкупі зі слиною... Лице, яке могло бути більш прийнятним за симпатичне лише за наявності щирої усмішки, — і про те ще можна було б посперечатися, — під час нападів люті залишало поза конкуренцією навіть Медузу Горгону...

— Вс-с-ссі-і-іххх... с-с-сс-юди... — шипіла Анна Ельжбета. Агнешка метнулася довгими коридорами. Через хвилину всі — покоївки, економ, кухарі — з тремтінням у руках і сконцентрованим болісним переляком у сонячних сплетіннях вишикувалися перед її світлістю.

— Чиє?! — Обличчя з виразом крайнього збридження вимагало відповіді на запитання... Запитання пані тримала двома пальцями, це була довга руда волосина з крапли-

нами курячого бульйону. — Твоє... Тво-є-є-є! — Анна вхопила Дарку за волосся й висмикувала його зі всією люттю, яку мала, а мала її багато — у рази більше, ніж важила.

— Йо-йо-йой, проба-а-ачте мені, милостива пані, простіть, не буду-у-у більше! — голосило дівча.

— Так, не будеш, не будеш... не будеш, бидло... — навісніла пані Потоцька, вириваючи в такт словам усе нові й нові пасма волосся. — На псарню, псам дупи мити... хвості розчісувати. — Вулкан починав заспокоюватися. — Обстригти її ... і на хльосту¹...

— Ой ні, ні, моя паннусю, ні-і-і, тільки не на хльосту-у-у, ні-і-і, Богом прошу вас...

— Не згадуй Бога всує, бидлото... Ти прогнівила мене... а значить, і Бога теж...

Мокру від сліз і крові Дарку потягнули подалі від панських очей.

Кремезний конюший Вільчек точив лясі з Олександром Домбровським — начальником власної армії Потоцьких. Усі п'ятсот гайдуків, підпорядкованих полковникові Домбровському, знали й несли свою службу з точністю швейцарського годинника, тож пишно вбраний здоровань залюбки пліткував у вільний час на найприємнішу тему для всіх нормальних чоловіків у найбільш боєздатному хлопському віці:

— Ото слухай, Янеку... У нас тут недавно два молоді вояки зранку зустрілися, а один увечері на здибанці² був... Ну та й уже мала б бути тота файна справа... — Домбровський показав руками непристойний жест. — Та й друг у нього питає: «Ну що, побачення вдалося?» — а той так гірко відказує: «Та ні!» — «І чого ж то?» — «Бо вона має мене за шо лапати, а я її — ні!»

---

¹ Шмагання, биття (діал.).

² Зустріч, побачення (діал.).

Чоловіки розсміялися із запалом молодих жеребців.

— О, уже йде... ще одна така... Порав би, хіба б рік жінки не видів. — Вільчек спостеріг на підході до конюшні худу, як трясця, Агнешку.

— Пана Вільчека хоче бачити її світлість пані Анна, — у серці й голосі Агнешки грала переможна сурма.

— За хвилю буду... — перезирнувся Вільчек із Домбровським — обоє здогадувалися, яка ж то робота чекає на Яна далі... Агнешка постояла, вичікуючи чи то ще якихось запитань, чи то цікавих пропозицій: роздивитися сіно чи коней у глибині конюшні, — та, на жаль, не дочекалася й поспішила в палац.

Площу на задньому дворі палацу Потоцьких уже заповнили вимушені притихлі глядачі; навіть березневе тепле сонечко не хотіло бути присутнім на хльості бідолашної Дарки — на захід від палацу падала велика сіра тінь, і лише дворові ворони-старожили, звичні до таких майже щотижневих атракцій, щось шумно коментували, не забуваючи про свої весняні залицання. Двоє гайдуків підвели абияк обстрижене овечими ножицями дівча до стовпа. Дарку трясло, зуби цокотіли, і вона підвивала від первісного страху перед тим збезчещенням, яке вже бачила не раз. Вільчеку теж було важко — не так він уявляв їхні стосунки: «А гарна з неї дружина могла б вийти... Шкода... Пропаде чиста душа...»

Ян повільно підійшов до дівчини й прошепотів:

— Не напружуй тіло — менше болітиме, — від чого Дарка взагалі почала вити, мов поранена вовчиця, і різким порухом роздер дівочу сорочку. Усі витріщалися на гарні, пухкі, з рожевими плямами дівочі груди, наготу яких вона цнотливо оберігала від будь-чиїх, навіть жіночих поглядів. І волосся... волосся, яким вона зазвичай накривалася, виходячи з річки, теж не було...

— Ну ж бо! — пролунав наказ пані Анни Ельжбети.

Конюший опустил жмуток різок на спину прив'язаної до стовпа Дарки, дещо загальмувавши руку перед ударом... Другий, третій... Із кожним криком нещасної в пані Потоцьку, здавалося, вселялася добра фея: очі заблищали, заграла усмішка, вона розправила плечі й відкинула назад голову. Якби хтось зустрів її в такому вигляді в палаці, то був би впевнений, що чоловік тільки-но зробив жінці дуже добре... І ще одна особа відчувала радість від езекуції безневинної... Хоча в Агнешки Дарка вже давно була винувата: так їй, курвочці, за те, що її Бог створив такою — занадто принадною й апетитною для чоловіків. «Ну, тепер уже хіба пес вошивий на тебе подивиться», — переможний посміх ясно читався на мармизі Агнешки, і навіть зайнятий хльостою Вільчек, ковзнувши випадковим поглядом по натовпу, зафіксував ту реакцію покоївки.

У головах решти на таких виставах були зазвичай лише два звернення до Творця: «Дякую тобі, Боже, що то не я...» і «Боже, щоб ніколи мені не опинитися біля того стовпа...» І правильно, що в тих думках зверталися лише до Бога, бо тільки Він міг бути захистом і оберегом від мстивої й непередбачуваної пані Потоцької, яка свідомо чи несвідомо взяла на себе функції Бога в покаранні людей... Зі співчуттям дивилися на страждання пані з фрауцімер — бідні шляхтянки при дворі Потоцьких — чи то фрейліни, чи то примусові колежанки Анни Ельжбети. Плакала стара товста куховарка Зося: усе ніяк не могла второпати, як та злочасна волосина потрапила в суп, коли в Дарки завше все-все попідтикувано й попідв'язувано на голові. Байдуже дивилися на червону спину покараної два карлики — Карлічек і Каролінка... Лише Домбровський, споглядаючи, як періодично скачуть тугі груди Дарки, думками був зовсім не на площі...

— Стій! — на двадцятому ударі пані зупинила конюшого. — Що, жалієш її? А не треба... Дай-но сюди. — За всіма

підрахунками Анни Ельжбети спина мала б уже виглядати інакше. Пані з великим задоволенням сильно вперічила дівчину за молодість... за красу... за те, що народилася жінкою... ще... ще... Дарка закричала страшно, з репнутої шкіри цвіркнула кров... На четвертому ударі вона затихла й тіло обм'якло, та пані не припиняла хльости... Нарешті Потоцька інтуїтивно відчула, що вже є тридцять, — душа її наповнювалася рівновагою й спокоєм саме після тридцятого удару, — витерла руки об запопадливо поданий кимось рушник і в доброму гуморі попрямувала до придворного театру на репетицію. Понурим шлейфом за нею подалися панянки з ффрацімер...

Людська душа завжди на додачу до хліба прагнула видовищ, і не тільки в Давньому Римі. А чим більше ставало хліба, тим більше його власникові пасувало витрачатися на різні забави, а ще й у тогочасній Польщі... «Що не чех, то музика; що не італієць — то лікар; що не німець — то купець; що не поляк — то шляхтич». Шляхти Польща мала аж десяту частину від усього населення й із того була чемпіоном Європи, де в решті країн той показник спинився в зоні плінтуса — один-два відсотки. Отож, якщо претендуєш на те, щоб називатися не просто шляхтичем, а багатим (або майонцим) шляхтичем, мусиш, просто мусиш мати свій театр! Адже без театру ти так собі, звичайний шляхтич, як павич у період линьки, а театр — то справжній індикатор твоїх статків. І формула тут була проста: чим більший шляхтич, тим більше гонору, а чим більше гонору, тим більший і славетніший дворовий театр... Він працював як солідна приманка для інших шляхтичів, купців, послів... А в непевні часи прикрих історичних шарпанин і змін законів (пам'ятаєте знамените, амбітне й непередбачуване «Держава — це я!» від французького Короля-Сонця?) особисті людські контакти вирішували все, і під час

зустрічей саме неподалік від сцен дворових театрів відбувалася кульмінація економічного й політичного життя Речі Посполитої: заводили нові знайомства; укладали угоди; продавали й купували і товар, і власних дітей — для вигідних родинам шлюбів; пліткували й починали дружити з кимсь проти когось. До багатьох приходило часом неприємне усвідомлення того, хто є ти сам насправді й куди та за ким треба дертися вгору, бо ж усім була відома несправедливість: «До свого дідько ложку меду поклав, а до чужого — аж дві...» Отож, якщо твої просто гроші просто будили в інших повагу й заздрість, то театр остаточно підносив ті почуття на недосяжний постамент, який називався «Твоя заздрість цілує мою пиху прямо в дупу».

Дорога справа то була — утримання свого театру: з Відня чи Парижа виписували або костюми, або майстрів кравецької справи з хурами різних тканин; найіменитіші художники теж приїздили з Європи — перевагу віддавали відомим італійським; музичні інструменти, звичайно ж, були найвищої якості; запрошували на гастролі знаних артистів того часу зі всієї Європи. Найменше витрачали на своїх, дворових артистів, хоч інколи ті могли дати фору заморським. Їх вишукували по своїх володіннях, та й мороки з ними було менше, аніж із запрошеними, бо талант талантом, а кріпак кріпаком: щось тобі не виходить — на хльосту або в холодну на хліб і воду... Після того все виходило, і ще ліпше, аніж у гастролерів. А вибирати Потоцькі мали з кого: їхні статки й володіння були найбільші в Речі Посполитій та простягалися від Краківщини через Перемишлянщину, Галичину, Поділля аж до самого Києва; і жило там аж понад сто тридцять тисяч — не людей, ні, їх ніхто особливо й не мав за людей — «ревізьких душ».

Франц Салезій Потоцький із родиною був найбільшим магнатом у Речі Посполитій. Для сьогоднішнього вуха більш звичним, ніж «магнат», є слово-синонім «олігарх»,

а для тодішніх вух це був той сигнальний і найдорожчий відтінок, що відділяв просто шляхтича від ду-у-уже впливового, здатного своїми багатствами, зв'язками з королем, у сеймі, з іншими державами, у судах, управах, а ще й власним військом впливати не просто на долі пташок меншого польоту, а й на розвиток цілої країни... Тож театр магнатам Потоцьким був потрібен, як Господу райський сад для зустрічі Адама і Єви: розкішно, душевно, тихо, спокійно, і тут... овва, є вже продовження знайомства, історії — і вже життя набирає кольорів, і пішло, і пішло вперед... Пішло, звичайно, по-всякому, але найвищий сенс у русі людей і декорацій, одне слово — розвиток...

Найвибагливіші театри з різних епох дістали б повне гурманське задоволення своїх уподобань від знайомства з дворовим театром Потоцьких: тут ставили опери й балети, утримували професійний оркестр, запрошували професійні трупи й окремих артистів з інших країн, виписували з-за кордону модних режисерів чи письменників. Спочатку театральні першопрохідці йшли на повідку тваринної любові до копіювання: вистави робили наймоднішою мовою найбільш культурно розвиненої країни — Франції, і дуже потішно наприкінці такого спектаклю виглядала публіка, що й на чверть не знала французької й засинала, видаючи звуки і ротом, і (пардон за пардон) низом — драми ставали комедіями... Та, як зазвичай буває зі всіма людьми зі збільшенням віку, а особливо статків, Потоцьких найменше почала хвилювати чиясь модна, та й узагалі будь-чия думка, тим більше, що Франц Салезій не знав французької, а через певну особисту історію й не хотів знати й мав до неї навіть відразу. Та й польський король Август III не любив французький театр, тож тоді почала перемагати вже нова, з національним колоритом мода: у тексти стали вклинювати старопольські пісні чи писали тексти самі, як то Вацлав Жевуський і Френсіс

Урсула Радзівіл; пишноти виставам додавали модні кантати й ораторії.

Анна Ельжбета з процесією ввійшла до театральної зали, помпезність якої вводила в оніміння всіх, хто вперше її бачив: зі стін споглядали величні у своїй божественній красі міфологічні грецькі й римські німфи та богині й закохані в них герої — італійські художники добре постаралися. Обшиті синім оксамитом дубові стільці гармоніювали з важкою блакитною завісою, на якій сріблом було вишито два повні й один напівхрест — герб роду Потоцьких зі Срібної Пиляви. Стіни із секретом створювали добру акустику для оркестру й артистів. Притихла в поклоні трупа, стоячи на сцені, очікувала на високий дозвіл вирівнятися. Анна Ельжбета, сідаючи в крісло, милостиво махнула хусточкою.

— Вітаємо вас, ясновельможна пані, — приємним баритоном звернувся до Потоцької сивуватий, з благородними рисами лица ксьондз Маурицій Вольф, колишній викладач поетики Варського колегіуму, а нині ще й режисер дворового театру в Кристинополі.

— Вітаю, пане Вольф. То які в нас плани на післявеликодне святкування? Я не хочу більше чути від своїх гостей ані слова похвали театру пана Міхала Любомирського з Дубна. Ми маємо так вразити всіх, щоб навіть забулися, що є ще королівська операльня у Варшаві чи комедіальня в Білостоці. Для нас той прийом є дуже важливим, бо буде вся наша родина: дочки із зятями й майбутні свати нашого сина.

— Маю до вашої уваги вельми пікантну п'єсу неперевреношеного П'єтро Метастазіо під назвою «Демофонт».

— Наскільки пікантну? У рамках Божої пристойності?

— Так, звісно... Та й мова піде не про християнські часи, а ще до них, а то, самі розумієте, чужі звичаї, історія... Я так думаю, що як наші поважні гості добре розслабляться

за вишуканим столом і танцями, то та пікантність буде як родзинка в пасці.

— Умієте, пане Вольф, додати апетиту, — зручніше вмос-
тилася в кріслі пані Потоцька. — Розкажіть.

— Цар Демофонт у своєму царстві запровадив закон, який вимагає щорічного жертвоприношення на поталу Аполлонові юної діви зі шляхетного роду; ім'я жертви визначає жереб. Лише царські доньки врятовані від страшної долі, бо вислані за межі країни. Діцея, прекрасна юна дівка, благає свого батька Матусія не повставати проти цього закону, але Матусій вважає, що він хоч і підданий, та у своєму батьківстві дорівнює цареві, і цар має бути справедливим: або повернути своїх доньок у країну й показати підданим приклад у жертвоприношенні, або скасувати закон.

Анна Ельжбета зацікавлено слухала.

— Сучасно, вельми сучасно... Продовжуйте, пане Вольф.

— Отож цар Демофонт викликає до палацу старшого сина Тіманта з військового табору, де той перебував, і наказує йому одружитися з фригійською царівною, прекрасною Креусе. Заради одруження Демофонт забуває про давню ворожнечу між фригійськими й фракійськими царствами, тобто, — Вольф змахнув руками, — усім зрозуміло, що шлюб політичний і дуже потрібний.

— Ну-ну, і далі?.. — у тому питанні для пані було все відомо й протерто до дір.

— Але є одна ціка-а-ава таємниця...

Анна Ельжбета, як і всі жінки, любила таємниці, однак з одним «але»: вона любила їх до безумства й терпіти відтермінування жодної з них, навіть у творі Метастазіо, абсолютно не збиралася.

— Швидше, пане Вольф!

— Тімант уже таємно одружений з... Діцеєю! І в них навіть є син, як дві краплі води схожий на батька!

— Ну й напридумував італієць! Такого в житті не буває! Ну, може, вольності в них у давнину там такі й були... Цікавий сюжет, мені подобається, — озирнулася пані, і панянки-коліжанки згідливо закивали головами.

— Тімант кохає Діцею, — з інтригою в голосі продовжував натхненний похвалою Вольф, — і боїться, що жереб упаде на неї, тож іде спочатку до оракула із запитанням про припинення жертвоприношення, на що дістає загадкову відповідь: «Гнів богів вщухне, коли безневинний узурпатор дізнається правду!» — а потім до батька з проханням скасувати закон. Батько-цар неблаганний і бере юну Діцею під варту, маючи на меті принести її в жертву позачергово, без жеребу, і таки оженити сина з царівною Креусе, котра тоді вже закохалася в молодшого брата Тіманта: той віз її кораблем з-за моря. Тімант сподівається, що батько, коли дізнається про внука, пробачить і йому, і Діцеї...

— Який же він був наївний... Розв'язку, Мауріціо, негайно розв'язку, — нетерпляче затребувала Анна Ельжбета.

— Тімант виявляється сином Матусія, а Діцея — донькою царя: матері під час пологів обмінялися. Закон про жертву скасований, усі живі й щасливі, і ще й внук бігає — фініта ля комедія і ля трагедія в одному бокалі!

— Я вражена, пане Вольф! Дуже, дуже сильно, гарно й багато намішано, нам підходить. І морально так, любов понад усе... і онук — це вже по-божому, по-християнськи; дух Великодня наявний. Розподіляйте ролі, розписуйте ноти: я хочу, щоб там іще щось величне наш оркестр загравав... — Анна Ельжбета залишилася задоволена роботою Вольфа.

З палацу до воріт, на виїзд, твердою неспішною ходою вирушив сам Франц Салезій Потоцький — «король земель руських» — так називали магната за величезні володіння. Від шістнадцятого століття предки Франца Салезія пускали коріння на теренах Галичини, і, почавши від ротмістра, уперто

просувалися в здобуванні звань і маєтків. Сімдесятирічний магнат опинився на вершині родового параду марнославства: титулів і посад мав багато, бо й територій у нього було найбільше на той час: ротмістр та полковник коронного війська, староста белзький, сокальський, гайсинський, звенигородський, ропчицький, грубешівський, барський, яблунівський, маршалок коронного трибуналу в 1734 році; воевода волинський і київський, депутат сейму від кількох воєводств, кавалер найвищої державної нагороди Речі Посполитої — ордена Білого Орла — ці всі досягнення Франца Салезія свідчили про нього як людину неординарну й уперту в досягненні мети, бо мав під своїм керівництвом аж сімдесят міст і кількасот сіл! І приклався до творення історії, розбудови архітектури, культури й долі наших предків на величезній території сучасної України (у списку Умань, Могилів-Подільський, Тульчин, Червоноград (Кристинопіль), Сокаль, Белз, Бар, Гайсин). Не мав Франц Салезій титулу ні графа, ні князя, та мучило це його лише замолоду, коли намагався осідлати посаг норавливої й дуже багатой Марії Зофії Сенявської, удови Денгоффа — останньої з вигаслого роду Сенявських. Молода вдова Денгофф знала високу ціну і собі, і своїм статкам, тож не спішила вибрати чергового чоловіка з численного табуна амбітних магнатів-залицяльників, що били перед нею нетерплячими копитами; аж три роки Потоцький мірявся в кавалерській вправності залицання з ненависним йому відтоді князем Олександром Чарторийським. Віддамо належне Потоцькому — був вельми вигадливим у тій царині: бажаючи принизити князя-конкурента, знайшов на Уманщині майже бідняка, але князя Володимира Четвертинського, вимив, вичесав, одягнув у модний французький гардероб; виклопотав для нього в баварського електора орден святого Губерта й назвав маршалком дому Потоцьких... І все заради тієї солодкої миті помсти, яка наставала з візитом до дому Потоцьких когось із Чарто-

рийських. Тоді Франц Салезій посилав за своїм маршалком і бештав¹ князя Четвертинського в присутності посланців, як тільки міг: «Ваша князівська честь, кур-р-рва мати!» Тож князівського титулу Потоцький уже точно ніколи не прагнув... Та повернімося на майже 250 років назад, у 1770 рік, до неспішної ходи Потоцького родовим маєтком у місті Кристинополі, яке його дід — коронний гетьман Щенський Казимир Потоцький — назвав на честь бабусі Францішека — Кристини Любомирської. «Галицький Версаль» — так іменували за пишноту, велич і мальовничу садово-паркову архітектуру родове гніздо Потоцьких.

Як на сімдесят років Франц Салезій був іще міцним і жилавим чолов'ягою, який добре тримав удари і ворогів, і долі; навіть його девіз «Щит протиставляй щитам» змушував усіх недоброзичливців сім разів подумати, перш ніж вступати в політичне чи економічне протистояння з ним. Чи був він вродливим? На такі оцінки, узагалі-то, страждають недосвідчені жінки, бо бути вродливим не перше й навіть не друге призначення чоловіка, тож биті життям добре усвідомлюють, що пішло це слово від двох — «чоло» і «вік» — розум, що шліфується віком, тобто мудрість, з якою він здатен прогледувати й захистити. Але як мед — то ложкою, а як золоту рибку — так по повній... З огляду на давні ідеали краси слід зробити короткий антропологічно-кулінарний історичний екскурс. Тогочасну Європу важко було назвати ситою: малий льодовиковий період щойно відступив, і через повені, неврожаї, війни сільське господарство давало мало їжі; робітників було небагато, до того ж їх часто викошували епідемії; проте дітей, що хочуть їсти, було багато. Тож удосталь не їв ніхто, хіба магнат. Середній зріст чоловіків за такого харчування зрідка перевищував 170 сантиметрів, а здебільшого заледве дотягував

---

¹ Лаяв (діал.).

до 160. А жінки, які годували спочатку чоловіка й дітей і через це замість харчування через раз «нюхали миску», мали зріст десь 150—155 сантиметрів за ваги, що лише інколи перевищувала 50—60 кілограмів. А от магнат повинен був мати центнер і більше живої ваги, щоб одразу кидалося у вічі, що то не простий собі хлоп. Тож на всіх портретах магнатів передусім впадає в око тіло — ваговитий! — і лише потім десь трохи відсунута й зменшена щодо пропорцій тіла голова. Якби машиною часу перенести в ту добу японського чемпіона із сумо, то його б сприйняли як магната Всесвіту й поклонялися як божеству, бо, щоб заробити стільки їжі, тоді треба було дуже постаратися... Старий Потоцький був, як би сьогодні сказали, по-спортивному підтягнутий. І хоча маса масою, але кожна підкована жінка знає, що «добрий півень завжди худий», тож на свій поважний вік Франц Салезій був уже хоч і не дуже добрим півнем, але і його півень інколи оживав...

Ще важливо мати везіння, бо, як влучно підмітили поляки, «кого доля не злюбить, той і в носі пальця зломить». Франц Салезій мав свою пані Удачу, і вона підказала йому зняти модний французький одяг і назавжди одягнути традиційний польський кунтуш і заправлені в чоботи штани. Річ у тім, що перед смертю бездітний вуйко Франца Салезія Станіслав Потоцький, белзький воевода, почав подумувати, кому б то залишити свої солідні маетки: «Лишив би Францішеку, якби мав вигляд поляка — ходив би в польському костюмі...» Знайомий монах переповів дядькові роздуми Францові. Ставки того «фешену» були надто високі, адже на спадок претендувало так багато рідні... Одягнувшись правильно, Франц Салезій став повним спадкоємцем сентиментального дядька й відтоді завжди мав «правильний» гардероб. Тож і сьогодні теплий шерстяний кунтуш покривав зсутулене тіло воеводи; сиве волосся розвівав той теплий березневий вітерець, що здатен вииняти з глибин підсвідомо-

мості прадавні печерні інстинкти — ті, що з приходом весни замолоду викликають якісь незбагненні радощі й сподівання на краще, змушують пильно роззиратися в пошуку втіхи для душі чи тіла, а в старшому віці просто вливають тепло й радість приємним спомином чи насолодою від весняного пробудження. Та і тіло, і душа прагматичного старого були поза радісним весняним ефіром: його вимучували артритні болі: навесні вони особливо сильно сковували рухи й забирали всі сили, але свідомість піднімала з ліжка й гнала старече тіло вирішувати справи величезної території, а віжки управління нею він тримав іще міцно...

За кілька кроків позаду Потоцького супроводжував, показно тримаючи руку на ефесі шаблі, полковник Домбровський із десятком гайдуків. Усі слуги, яких процесія зустрічала на своєму шляху, негайно ставали на коліна, знімали шапки й покійно втуплювали очі в землю: такий ритуал був заведений у маєтку й саме так церемоніальний етикет приписував вшановувати короля. Але король аж у Варшаві, а тут він, Франц Салезій Потоцький, є королем земель руських, для своїх підданих — їхній власник (або по-польськи «дідич»), влада, суддя й Бог.

Франц Салезій сьогодні зібрався на традиційний щомісячний об'їзд своїх ближніх територій: правило «довіряй, але перевіряй» було і є актуальним завжди, і навіть невеликі часові збої через якісь, хай і поважні причини могли стати фатальним спусковим механізмом для ницих людських слабкостей багатьох управителів тартаків¹, гуралень², пасік, цегельних заводів, млинів, воскобоєнь, суконних фабрик... «Щойно послабиш контроль — і з твоїми людьми відбуваються дивні метаморфози: сумління замовкає, руки подовжуються, кишені й животи розбухають», — буркотів

---

¹ Лісопильня (заст.).

² Виробництва горілки (заст.).

Потоцький у відповідь на намагання дружини залишити хворого чоловіка в ліжку.

Річ Посполита вже два роки потерпала від боротьби за владу в країні барських конфедератів, яких уперто, не жалючі ні грошей, ні солдатів, «заганяли в стійло» російські війська. На тлі тих подій і внаслідок надмірних утисків від польської шляхти чаша терпіння простого українського люду переповнилася — виник національно-визвольний гайдамацький рух, відомий як Коліївщина. Туреччина підтримала конфедератів, розпочавши російсько-турецьку війну: усі воювали з усіма... Заварився величезний казан військових і політичних проблем, який поставив економіку й люд Польщі навколішки. Особливо страждало населення сходу Речі Посполитої: Галичини, Волині, Поділля, Правобережної Наддніпрянщини. Це були території на стику кордонів Речі Посполитої, Російської імперії й Туреччини, а всі ж знають, що великі — чи особисті людські, чи світові — трагедії розпочинаються на межі будинків, городів, полів, лісів, країн... Маєтності Франца Салезія Потоцького, сконцентровані на цих теренах, пізнали сповна силу жорен воєнних змагань: були пограбовані, спалені, вийшли з-під контролю... Та й поки що проблемно було говорити про їх повернення під керівництво магната: воєнні дії розвивалися непередбачувано, гроші ж не просто люблять тишу, а й множаться лише в стабільній тиші, але зараз ані стабільністю, ані тишею й не пахло... Тож дідич мусив твердою рукою керувати тими ближніми територіями, з яких іще можна було витягнути грошви.

Дверцята карети шанобливо притримував особистий секретар, молодий червонощокий веселун Кароль Сіраковський, котрий, незважаючи на природну балакучість і молодість, мав унікальну здібність одразу налаштовуватися на таку хвилю спілкування зі співрозмовником, що ніколи не драгував людей: говорив у міру, не ліз у душу з особистими

запитаннями, а головне — умів не тільки вчасно замовкнути, а й благородно мовчати з приємною усмішкою. І це Потоцького влаштувало найбільше: на старість люди вже почали його дратувати нерозумінням очевидних речей, зайвими емоціями, дурними розмовами, тож найвищою насолодою стало самотнє перебування в кімнаті з видом на Буг.

— Ну що, Каролію, дорога довга. Подушок у кареті достатньо, мозолів на дупі не заробимо?

— Ні, ваша милосте, не заробимо, а як буде твердо, то по дорозі молодими бабами підмостимо, — жваво відізвався Сіраковський. Дверцята закрилися — заграли сурми, співаючи від'їзд дідича.

Невідомо, чому саме конюший Вільчек виконував обов'язок дворового мучителя: чи через те, що дуже зрідка міг цвяхнути коня (він їх узагалі-то любив), чи то стереотипи хазяйського мислення ув'язали нагайку конюшого з людським тілом, та після кожної такої екзекуції він ішов до себе в кімнатку й просив Божого прощення перед старенькою іконою. І, напевно, Бог пробачав йому, вникаючи в слова прощеної молитви про те, що він, Ян, не винуватий... Це господарі дали такий наказ, не Ян... «А що я міг зробити?..»

Гуманізм Бога тієї епохи не передбачав ніяких мук сумління щодо свободи вибору. Та й що воно таке? Священники всіх конфесій, маючи сильні розбіжності в багатьох аспектах віри й порядку служби, у питанні покори земній владі були на диво однастайні й непослух власникові прирівнювали до непослуху Творцеві. А так воно насправді чи ні, парафіяни не відали, бо Біблія була книгою, недоступною для масового користування. Чеха Яна Гуса спалили на вогнищі в 1415 році тільки за розмови щодо трактування положень Святого Письма й за те, що пропагував можливість дати людям самим читати Біблію (ще чого!). А в сусідній Росії не дозволяли видавати цю книгу аж до середини

XIX століття: мовляв, люди ще не так витлумачать; звідси й вигідне, дуже вигідне для тримання стада в покорі поєднання слів «цар-батюшка». Так цар чи батюшка? Чи батюшка теж цар, а цар — майже Бог?.. А за пропаганду, тим більше пропаганду покори треба платити, і все панство планети платило, і гарно, з розмахом, зі змагальним елементом... Служителі ж Господа добре усвідомили: чію костюмашку гризеш, того й слухаєш. Шляхтичі Польщі не були винятком: теж робили щедрі пожертви на храми — фундуші¹, тож індульгенція за всі-всі гріхи їм була забезпечена...

Зазвичай конюший після таких розмов на самоті не мав жодного тягаря на душі, і міг із легкістю дивитися в очі своїм жертвам, та й ті, здавалося, не були в образі на нього. Але сьогодні Вільчек ну ніяк не міг зосередитися на молитві й просто-таки відчував стіну між собою й іконою: усі слова наче верталися до нього й зависали невидимим тягарем у повітрі, не доходячи до Божих вух; а перед очима стояло напівоголене тіло бажаної для нього дівчини. Конюший видав спересердя незрозумілий стогін і вирішив навідати Дарку.

Кухарка Зося поклала дівчину у своїй кімнаті. Дарка лежала на животі, а її спина нагадувала грубо нарізану домашню локшину з великою кількістю помідорів.

— Тс-с-с-с, Яне, не варто, не йди...

— Пані Зосю, ви її самогонкою змастіть або сечею, а потім...

— Знаю, знаю. Травою подорожника відходимо... А от душу її хто залатає?.. — Зося прикро зітхнула.

Вільчек підійшов до Дарки.

— Ти того... не гнівайся на мене, добре? Подобаєшся ти мені, і...

---

¹ Пожертви на користь якої-небудь установи, найчастіше костюлу або монастиря (пол.).

Літературно-художнє видання

ПАХОМОВА Тетяна Романівна
Таємниця галицького Версалю

Роман

В авторській редакції

Керівник проекту *М. Г. Шакура*
Координатор проекту *К. В. Озерова*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Художній редактор *А. В. Ачкасова*
Технічний редактор *І. О. Гнідая*
Коректор *О. О. Старова*

Підписано до друку 26.01.2017. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Minion Pro». Ум. друк. арк. 18,48.
Наклад 5000 пр. Зам. №

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: corp@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів на ПП «ЮНІСОФТ»
Свідоцтво ДК №3461 від 14.04.2009 р.
www.unisoft.ua
61036, м. Харків, вул. Морозова, 13Б

- за телефонами довідкової служби (050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life); (067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
  - на сайті Клубу: www.bookclub.ua
  - у мережі фірмових магазинів див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
- Надсилається безоплатний каталог**

**Запрошуємо авторів, перекладачів,
художників, редакторів до співпраці**

e-mail: publish@bookclub.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Пахомова Т.

П21 Таємниця галицького Версалю : роман / Тетяна Пахомова. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 352 с.

ISBN 978-617-12-2468-1

Єдиний спадкоємець величного маєтку шляхтичів Потоцьких — галицького Версалю, сотень містечок і сіл та тисяч і тисяч душ, Станіслав Шенний боявся цієї влади. Йому ніколи не дорівнятися до свого батька — «короля земель руських» Франца Салезія — рішучістю, твердістю, талантом накопичувати багатство. Більше за звитязну славу йому лєстять захоплені погляди, які він ловить на палацовій театральній сцені. Станіслав має стати польським королем, і вже домовлено про шлюб між нащадками двох найславетніших і найзаможніших польських родин — Потоцьких і Мнішеків... Проте молодий Потоцький піде проти волі батьків — одружиться з бідною красунею Гертрудою, матір'ю своєї майбутньої дитини. І тепер його рішення вплине на історію батьківщини й усієї Європи на століття вперед...

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)

Переможець конкурсу «Коронація слова — 2016»

Коли до Львова прийшла нацистська чума, родина маленької Міри була майже знищена. Міра з матір'ю та братиком опиняється у концтаборі. Дівчинка напрочуд схожа на померлу доньку концтабірного майстра Степана, і той рятує життя їй та її рідним. Дев'ятсот довгих днів Степан з дружиною Марією переховуватиме їх у підвалі від сусідів та поліцаїв. Хата на краю села стане хитким містком між життям і смертю для двох родин, що молитимуть про порятунок у єдиного милосердного Бога... Чи почує Він їхні молитви?